

VÁRHIDY LAJOS: MAGYAR VIDÉKI VÁROSOK

keresztes hadjáratok nyomán az érintkezés a népek között intenzívebbé vált, a forgalom élénkebb lett, ami fellendítette az ipart és kereskedelmet. Ez a fellendülés pedig előmozdította a városok keletkezését, úgyhogy valóságos városalkotási láz vette kezdetét. A magyar városok kialakulása is erre a korszakra esik.

A magyar városok kialakulása honvédelmi, földrajzi, közgazdasági és vallási okokra vezethető vissza.

Az egykori római municípiumok és eastrumok katonai és kereskedelmi útvonalak mentén feküdtek. Ezen római városok helyén, vagy ezek közelében új városok épültek, mint például Arabona (Győr), Scrabantia (Sopron), Aquincum (Óbuda), Carta (Fehérvár), Capris (Esztergom). Nagyobb folyók és a kereskedelmi utak mentén szívesen telepítettek újabb községeket is, amelyek úgyis, mint révek s úgyis mint a szárazföldi kereskedelem átkelő helyei nevezetességre tettek szert.

A magyar városok jogfejlődésének a vizsgálatánál a városoknak három csoportját kell megkülönböztetnünk.

Az első csoportba tartoznak azok, amelyek a honfoglaló ősök bejövetelekor már fennállottak, bizonyos fokú kultúrával rendelkeztek és lakosaik révén a keresztény egyház befolyása alatt állottak. Ilyeneket leginkább a Dunántúl, az egykori Pannónia területén találunk, de találunk néhányat az egykori Dácia területén is.

A magyarok bejövetelük idején nem találtak virágzó városokat. A római civilizáció Pannóniában és Erdélyben rég megbukott már, mikor őseink mai hazánkat elfoglalták.

A második csoporthoz azokat a városokat sorozzuk, melyek alakulásukat közvetlenül a honfoglaló magyaroknak köszönhetik. Ilyenek voltak az egyes vezérek által alapított helységek, melyek rendesen alapítóik nevét viselték. Ezekhez tartoztak a Szent István által alapított várszerkezet láncszemeit alkotó egyes helységek s végül idetartoznak azok a városok, melyeket a honfoglaló magyarok akként alapítottak, hogy tábori helyeik községi, helyesebben város-községi határrá alakultak.

A harmadik osztályt azon városok képezték, melyeket idegen, többnyire német és az ú. n. latin gyarmatosok építették.

A meghódított népek szemmeltartása, az ország igazgatása, csak egyes központokból történhetett. Szükséges volt tehát ezeknek a központoknak a megerősítése. A kézművesek a várak aljában telepedtek le, mivel a vár, a várórség és a hatóság közelléte biztonságot ígért, másrészt élénkebb fogyasztópiacot is jelentett. Ezenkívül a püspökségek székhelyei, a kolostorok és templomok hasonlóképpen letelepülésre vonzották a lakosságot.

Jelentékeny számú város és község keletkezett az idegenek letelepítése által is, akiket többnyire az Árpádházból származó első királyaink fogadtak be az országba. Városaink alapításában, illetve fejlődésében nagy része van a flamandoknak, vallonoknak, németeknek (északi és déli németeknek) és olaszoknak. Megjegyezzük, hogy a városi polgárság nagyrésze magyar volt, habár a magyarság nagy tömege magában nem volt alkalmas a város alkotására, mert folytonos harcokkal volt elfoglalva, békeidőben pedig olyan foglalkozást űzött, amely nem volt kapcsolatban a városalkotással. A magyarok ugyanis eleinte állattenyésztéssel, vadászattal és halászáttal és csak később foglalkoztak földműveléssel.

Nálunk a tatárjárás után IV. Béla király alatt kezdődik az új társadalmi alakulás. Kítűnt a Szent István által alapított várszerkezet és az akkori honvédelem hiánya és nyilvánvalóvá lett, hogy a kőfallal ellátott városok nagyobb oltalmat nyújtanak az odamenekült lakosságnak, mint a várszerkezeti rendszer. A királyi hatalom, szemben a főurakkal, megerősítésre szorult s ezért igyekezett a király városok alapításával és kiváltságolásával a középosztály erősítésére. Új honvédelmi szervekre volt szükség s ezeket a városokban vélte megtalálni, amelyeket jelentékeny szabadalmakkal lát el, de oly feltétellel, hogy városukat megerősítsék és honvédelmi kötelezettségeket vállaljanak.

Nyitra IV. Béla királytól 1358-ban oly szabadalmakat nyert, mint amilyen Székesfehérvárnak volt. Győr 1271-ben, Sopron 1317-ben, Kassa 1347-ben, Eperjes 1374-ben, Pozsony 1291-ben kapta kiváltságait.

A kiváltságok alapján a városok kivétettek a várispánok, később a földesurak joghatósága alól és közvetlenül a király alá helyeztettek, ki megvédte őket a főurak hatalmaskodásai ellen.

Volt város, amely a pénzverés jogát is gyakorolta.

A városi lakosok azért voltak a legalkalmasabbak az új honvédelmi szervek alkotására, mert a királynak a kiváltságolások révén feltétlen hűségű emberei lévén, predesztinálva voltak e feladatra.

A városok ettől fogva miben sem különböztek az egykorú külföldi városoktól. Gazdasági és főképen kereskedő városok helyébe katonai szerepre hivatott s e mellett – a külföldről bevándorló telepések (hospes) és az iparral foglalkozó népek felvétele által erősödő ipar következtében – gazdaságilag fejlettebb városi községek lépnek, melyek így a középkori város minden kellékének birtokában vannak.

A magyarországi városoknak azonban olyan szerepük, mint a nyugati államok városainak, hol helyenként a politikai különállást is kivívták, sohasem volt; szorosabb függésük a királyi hatalomtól nem engedte meg a nyugati példa utánzását.

Az idegenek bevándorlása egyre erősödik II. Géza uralkodása alatt, amikor is mintegy 50.000 flamand és szász telepes jött be hazánkba, akik nagyobbára az erdélyi és szepességi határokon telepítették le és akiket széleskörű kiváltságokkal ruháztak fel. Ennek révén egész csomó új város alakult. Mindeme városok legfőbb földesura a király volt, aki mérsékelten szabta meg földesúri terheiket, hogy a megtelepedést és megélhetést könnyebbé tegye. A királyok, hogy ezeket a vendégeket iparra és kereskedésre ösztönözzék, az országos forgalomban vámkönnyítéseket, sőt nem ritkán vámmentességet adományoztak nekik. Telepeiken nemcsak önkormányzatot nyertek, de maguk választották a bírót és papjukat, sőt előbbeni hazájuk törvényeit és szokásait sértetlenül gyakorolhatták.

A szászok neve alatt ismert bevándorlottak leginkább flamandok voltak. Ezekkel együtt jöttek Flandriából és Északfranciaországból belgák és vallonok is hazánkba, kik Magyarország Olaszi nevű városainak, Óbuda és Sárospatak, Esztergom és Székesfehérvár latin polgárainak egy részét alkották. Esztergom lakosai közt Rogerius első helyen, a franciák és olaszok mellett említi a magyarokat, tehát azok a latinok mellett a polgárságnak nagyrészét tették.

A szláv hospesek csekély számban ismeretesek. Felsőmagyarország városaiban az Árpádházi királyok idejében a német elem az uralkodó sőt lakossága legfeljebb Trencsénnek és Nyitrának – melyek lakói főleg várnépek voltak – lehetett.

Nagyobb számban voltak az olaszok városaink lakói, akiknek letelepedése nem nagyobb csoportokban történt, mint a németeké s belgáké, hanem egyenként telepedtek le az egyes családok városainkban.

Általános európai jelenség ebben az időben a városok részéről a király támogatása a hűbérurak ellen. Minden új város keletkezése közvetlenül és közvetve növelte a király jövedelmeit és hatalmát az oligarchákkal szemben. A városok honvédelmi kötelezettségeik alapján városfalakat tartoztak építeni az ellenséges betörések esetén és városaikat megvédeni, miáltal a király hadügyi kiadásainak egy részét is magukra vállalták. Kötelesek voltak továbbá bizonyos számú katonát háború idején a királyi sereg részére kiállítani. A városok vitézei, mint városi polgárok, a királyi zászló alatt s nem az országbárok soraiban harcoltak s csakis a király személyes vezetése alatt álló seregben tartoztak résztvenni. Ezeken kívül a városok úgy a királynak, mint a királynénak ajándékokkal tartoztak kedveskedni; a király utazásai alkalmával pedig az egész udvartartás ellátása a decretum minus (1405) és a városi privilégiumok értelmében a városokat terhelte.

Természetesen az oligarchák s általában a kiváltságos osztályok nem nézték jó szemmel a városok keletkezését és fejlődését. Ezért állandóan voltak villongások a városi polgárság és a nemesség között is. A legtöbb városi törvénykönyv kimondja, hogy mihelyt valamely nemes városi kötelékbe lép, adómentességi joga megszűnik.

Miután a városokban szabad volt a letelepedése a jövevényeknek s a jobbágyoknak, ezért a jobbágyok beszivárgása állandó viszály tárgya volt a városok és a földesurak között. A városoknak, mint afféle azilumoknak a létezése egyes földesurakat arra kényszerített, hogy jobbágyaikkal emberségesebben bánjanak, nehogy azok otthagyják őket és a városokba költözzenek.

MAGYARORSZÁGI VÁROSJOGOK

A polgári szabadság városainkban általános volt. Az arisztokratikus uralom oly értelemben, mint az általában az olasz és különösen a németországi városokban a XVI. századig lábrakapott, nálunk ismeretlen volt, ámbar városi társadalmunk mindenesetre olasz és német befolyást mutatott. Pozsonynak, Budának lakossága kezdettől fogva úgy, mint más városoké, különböző elemekből állott. Nevezetesen voltak itt jobbágyok, szabad földművelők, nemesek és egyháziak. A városi jog egyenlősége azonban a jobbágyokat szintén szabaddá tette és a többi jövevény szabadorsú polgárok jogaiban részesült.

A városi jog kiegyenlítette a szabadok és nem szabadok közti különbséget és megalkotta a polgári egyenlőséget.

Bőséges forrásai a városi jogfejlődésnek a városi jogkönyvek. Ezekben nemcsak a jogi élet nyert szabályozást, hanem az ipar és kereskedelem, az erkölcsi és családi élet is.

Különös figyelmet érdemel, hogy Sopronnak már 1379-ben volt telekkönyve.

A városjogok közül különösen kitűnik Buda város teljes jogkönyve, melyet egy ottani tanácsbeli Zsigmond király korában jegyzett fel. Buda városa ezzel a jogkönyvével *európai hírességre* tett szert. Ezt az európai nevezetességet örökíti meg a következő kis latin vers is:

Trés superant urbes toto loca cetera mundo,
Buda jugo, Venetae pelago, Florentia campo.

A „Jus Tavernicale”, „Tárnoki Jog” nevezete alatt Zsigmond király korában a magyarországi városoknak egy olyan jogkönyve keletkezett, mely a városok kebelében akkor fennálló jogot tüzetesen és részletesen foglalja magában. Ez az egységes és országos jog Magyarország XIV. századának egyik legbecsesebb maradványa, mely összehasonlítva az akkori külföldi jogokkal, *oly kiváló alkotás, hogy annak párját egész Európában sehol nem találjuk.*

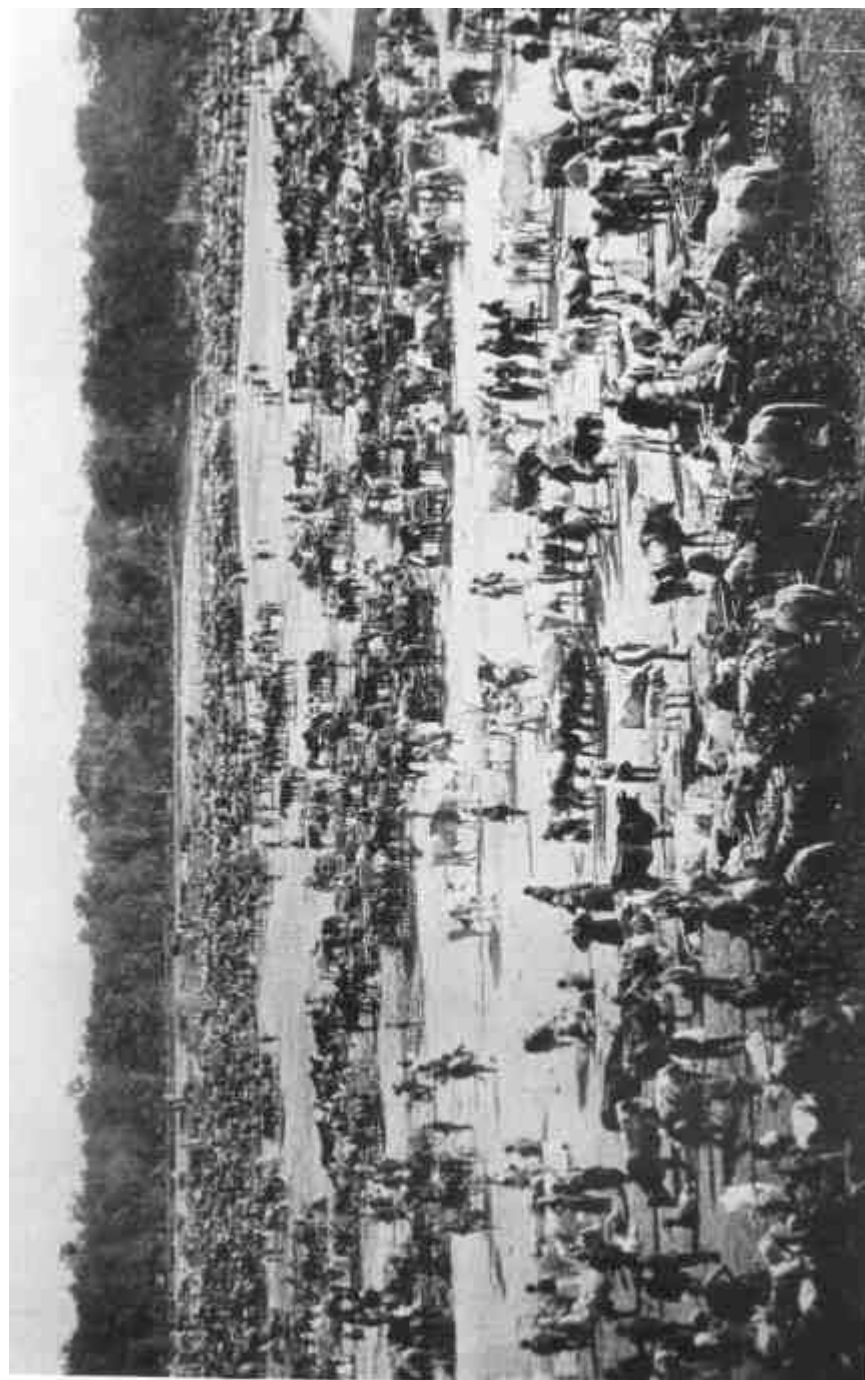
Ez a kor, amelyben a városok az állami életnek jelentékeny tényezői kezdenek lenni, a magyar városok virágzó kora. Az 1405-ik évi országgyűlés nevezetes a városokra, mert Zsigmond király a városokat az ország rendjei sorába emelte s az országgyűlésre egyszermindenkorra meghívta.

A GAZDASÁGI ÉLET A RÉGI MAGYAR VÁROSOKBAN

A legfejlettebb ipara Budának volt, amelyben akkor 58 iparágat űztek. Különösen fejlesztőleg hatott egyes iparágakra az a körülmény, hogy némely iparágak egyes városokban koncentráltak. Így például nevezetes volt Kassa barchetszövése, Bártfa vászonszövése; Körmöcbánya, Besztercebánya és Selmecebánya bogláros szerszámokat, az erdélyi szász városok magyar kupákat készítettek. Rendkívül fejlett volt a besztercebányai, budai, nagybányai ötvösség, a budai szőnyegszövény, zászló- és üvegfestés, egyes felvidéki városok serfőzése, Selmecebánya és Körmöcbánya fém-bányászata. *A bányászat ezidőben oly magas fokon állott, hogy VI. Henrik angol, XI. Lajos francia király, III. Iván moszkvai nagyfejedelem Magyarországból hívtak be bányászokat.*

A városokból rajzanak ki a mesterek, akik a XV. században a környékbeli falfak templomait, várait építik, díszítik, síremlékeit, oltárait faragják, falképeit festik, ötvösműveit szállítják és drágaművű olasz bársonyokból miseruháit szabják. Áldozatkész és dúsgazdag bányapolgárságunk, elsősorban templomaiban, csakis kiváló mestereket foglalkoztatott. Bánya-

VIDÉKI VÁROSONK I.

Vidéki vásár

VIDÉKI VÁROSOK II.

Szeged, Kulturpalota

Nyíregyháza, Kossuth-tér és Városháza

Mezőtúr, Városháza

városaink főtemplomaiban olyan nagyszabású és pompás szárnyasoltárok voltak, aminőkkel Németországban sem találkozunk.

Az ipar virágzása dacára a városi lakosság nagyrésze mégis mezőgazdasággal foglalkozott s különösen a szőlőművelést kedvelték. A kertművelésben a szászok jártak elől. Az állattenyésztéssel a kisebb magyar városok lakossága foglalkozott. A folyómenti városokban a halászatot űzték.

A kereskedelem a nagyobb városokban koncentrálódott. Különösen kivált e téren Buda, mint az ország fővárosa, észak felé Kassa, nyugat felé Pozsony, Sopron, Kőszeg és Nagyszombat, dél felé Szeged, keletnek pedig Nagyvárad és Kolozsvár.

Nevezetes külföldi forgalma volt már az Árpád-házi királyok alatt a dunamenti városoknak. A híres országos vásárokat francia, német, olasz, török, cseh, bolgár, orosz és lengyelországi kereskedők is gyakran látogatták. E vásárok egész a XVII. század végéig rendszeren 15 napig tartottak. A városok kereskedői és iparosai messze elhordták cikkeiket. Egy nagybányai aranyművesről fel van jegyezve 1635-ben, hogy járt Londonban is.

KULTÚRA A RÉGI MAGYAR VÁROSOKBAN

Több helyen már ekkor városi könyvtárakkal találkozunk.

Sok városban állandó ének- és zenetanítás is folyt.

Templomok, iskolák, városházák, árucsarnokok, közutak stb. építése az építészeket, festőket, szobrászokat, harangöntőket, könyvfestőket stb. juttatta keresethez és művészetük kifejtéséhez.

A városok azokat a tanulókat is segítkeztek, akik külföldi egyetemre mentek tanulni.

Az utcákat a jelentősebb városokban kikövezték, rendszeresen takarították, vízvezetékét és csatornázást építettek. Besztercebányán már a XIII. század elején, Kassán, Eperjesen és Lőcsén a XIV. században készült a vízvezeték.

A besztercebányaiak büszkén emlegetik, hogy az ő facsöves vízvezetéküket annyira méltányolták, hogy *Paris város tanácsa szakértőket küldött ki annak tanulmányozására*. Nagybánya város vízvezetékében a csövek többnyire fából, de helyvel kőből, vasból, rézből, cserépből, sőt üvegből is voltak.

Buda már akkor híres volt gyógyfürdőiről, de Pozsony, Selmecebánya, Nagybánya is már a XIV. század elején létesítettek nyilvános fürdőket, sőt Besztercebányán a szegények részére még ingyenfürdőről is gondoskodtak.

Városi kórház majdnem valamennyi nagyobb városban volt. A létesítésük ugyan a szerzetesek érdeme, azonban a fentartásukról és a kezelésükéről az illető város gondoskodott.

A mohácsi vésztől kezdve a városi élet virágzása csökkent, általában a városi élet ellen reakció állt be, aminthogy a XVI. század óta egész Európa közszelleme mostoha volt a városokra. A török háborúk alatt a katonai erő is háttérbe szorítja a városi önkormányzatot. A török hódoltság területén fekvő városok léte is veszélybe került, városi szabadságuk megnyirbáltatott s önerejükre utalva kellett a nemzeti ügyet is szolgálni.

A 150 évig tartó török hódoltság alatt a nagy magyar Alföld falvai elnéptelenedtek, illetve elpusztulásuk után lakói összeköltöztek egy központba, amely így lakosságban és területben nagyon megnövekedett. Innen van az, hogy az Alföldön népes városok és nagyközségek fordulnak elő. Így fejlődtek Hódmezővásárhely (22 faluból alakult); Debrecen, Kecskemét, Kiskunhalas, Békéscsaba, Békés, Szarvas, Orosháza stb.

Tűzvész, árvíz, ellenséges hadak, ragadós betegségek sokszor elpusztították az egyes városokat, amelyek csak polgáraik fáradhatatlan szorgalmának és kitartásának köszönhették, hogy pótolni tudták e veszteségeket. A török-tatár pusztítás megbénította az ország lakóit, akiknek pótlására más nemzetiségeket telepítettek le.

A török hódoltság megszűnése után a városok belső életében is beteges tünetek jelentkeznek; a városok saját céljaira történt adókivetéseiből is egy rész katonai szükségletek fedezésére fordított.

A városok reformjával legelőször II. József foglalkozott. Az ő reformjával megszűnt az, hogy a városok csupán koronái javaknak tekintessenek s 1783-ban a városok teljesen beolvasztatták a nemzet testébe. A szabad királyi város – kivéve a polgári törvénykezést és a gazdaságot – csupán egy részévé lesz a vármegyének s ennek közvetítésével érintkezik az országos kormánnyal.

II. József halálával reformjai megsemmisültek és a városok igazgatásában visszaállt a régi rend.

Az 1843-ik évben törvényjavaslat került az országgyűlés elé a királyi városokról, ebből azonban a főrendi tábla akadékoskodása folytán nem lett ugyan törvény, de a gyakorlat a javaslat sok intézkedését recipiálta.

Az 1848-as törvényhozás a városok ügyeinek rendezéséről törvényt alkotott, ennek hatályát azonban a szabadságharc leveretése után az abszolút kormány felfüggesztette, a városok autonómiáját pedig teljesen megszüntette.

A nemzet és az uralkodó kibékülése után csakhamar előtérbe lépett a városok ügyeinek a rendezése, amit az a körülmény is szükségessé

tett, hogy 1869-ben a bíraskodást a közigazgatástól szétválasztották. így jött létre az 1872:XXXVI., majd az 1886:XXI. és XXII. t.-c., amelyek ma is érvényesek.

MAGYARORSZÁG KÖZIGAZGATÁSI SZERVEZETE

Az ország területe közigazgatásilag törvényhatóságokra van felosztva. A törvényhatóságok kétfélek: 1. vármegyei és városi. A békekötés előtt az integer Magyarország közigazgatásilag 63 vármegyére és 25 törvényhatósági városra volt felosztva. Ezenkívül Magyarországhoz tartozott még mint önálló törvényhatóság, illetve mint corpus separatum, Fiume kikötőváros és környéke. A békekötés a 63 vármegyéből 38 vármegyét és 15 törvényhatósági várost idegen uralom alá juttatott, úgy hogy jelenleg Budapest székesfővároson kívül csak 25 vármegyei és 10 városi törvényhatóságból áll az ország.

A vármegyei törvényhatóságok rendezett tanácsú városokra és járásokra oszlanak. A rendezett tanácsú város jogállása olyan, mint egy járásé. A járás több kis és nagyközségből áll. Úgy a vármegyei, mint a városi törvényhatóság felett a közigazgatási és vagyoni felügyeletet a m. kir. belügyminiszter gyakorolja, míg a rendezett tanácsú város közvetlenül a vármegye hatóságának felügyelete alá tartozik. A megyei törvényhatóság élén az alispán, a törvényhatósági város élén a polgármester áll. A rendezett tanácsú város élén is polgármester áll, akinek azonban a hatásköre kisebb, mint a városi törvényhatóság polgármesterének. A járás élén a járási főszolgabíró áll, aki közvetlenül gyakorolja a felügyeletet a járás területén levő kis- és nagyközségek felett.

Így tehát Magyarországon a városok kétfélek; 1. törvényhatósági város, 2. rendezett tanácsú város.

A községből, ha bizonyos törvényes kellékeknek megfelel, lehet rendezett tanácsú város s ez utóbbi viszont, visszatérhet a községi szervezetbe. Törvényhatósági várossá egy rendezett tanácsú város csak törvényhozás útján lehet, ugyanígy vehet fel valamely városi törvényhatóság alacsonyabb szervezetet is.

A VÁROSOK HATÁSKÖRE

Budapest székesfőváros, valamint a vármegyei és városi törvényhatóságok a törvény korlátai között gyakorolják az önkormányzatot és az állami közigazgatás közvetítését. Ezeken kívül a törvényhatóságok egyéb közérdekű, sőt országos ügyekkel is foglalkozhatnak, azokat megvitathatják, azokra nézve megállapodásaikat kifejezhetik, egymással és

a kormánnyal közölhetik és kérvény alakjában a törvényhozás bármely házához közvetlen felterjeszhetik, önkormányzati jogánál fogva a városi vagy vármegyei törvényhatóság saját belügyeiben önállóan intézkedik, határoz, és szabályrendeleteket alkot, határozatait és szabályrendeleteit végrehajtja, tisztviselőit bizonyos kivételekkel választja, az önkormányzat és közigazgatás költségeit megállapítja s a fedezetről gondoskodik. A kormánnyal közvetlenül érintkezik.

A belügyminiszter a törvényhatóságoknak az önkormányzati hatáskörben követett közigazgatási eljárását, belső ügyvitelét és pénzkezelését saját kiküldött közege által bármikor megvizsgálathatja.

A törvényeket és a kormánynak a törvényhatóságokhoz intézett rendeleteit a törvényhatóság területén a törvényhatóság hajtja végre.

Kivételnek a végrehajtás kötelezettségének szabálya alól az országgyűlés által meg nem szavazott adó tényleges behajtására vagy a meg nem ajánlott újoncok kiállítására vonatkozó rendeletek. Ez utóbbi jog azóta tárgyaltalan, mióta Magyarország a békekötés értelmében zsoldos hadsereget tart fenn, mert újoncmegajánlásnak ezidőszerint nincs helye.

Nevezetes háztartási tényezőként szerepel egyes városoknak a terjedelmes földbirtoka. A háború előtt az összes városoknak 964.053 kat. hold terjedelmű földbirtokuk volt. A jelenlegi magyar városok közül legnagyobb birtokaik vannak a következőknek: Debrecen (98.032 kat. hold), Szeged (69.783 kat. hold), Kecskemét (47.076 kat. hold).

A városok területükön illetékeket, helypénzeket, vámokat, díjakat szedhetnek, sőt az állam által igénybe nem vett új adónemeket is hozhatnak be.

Az állami forgalmi adót a városok és községek szedik be és ezért részesedést kapnak az államtól. Míg 3% volt az állami forgalmi adó, ennek az adónak $\frac{1}{6}$ -od részét, amióta pedig leszállították 2%-ra, azóta annak $\frac{1}{4}$ része a városokat és községeket illeti, mint jutalék a beszédés fejében.

A városoknak és községeknek átengedett adók:

az általános kereseti adó, a bor- és húsfogyasztási adó. A városi törvényhatóságoknál az ellenőrzést csak állami közegek, ellenben a r. t. városoknál a megyei szervek is gyakorolják. A megelőző (preventív) ellenőrzés abban nyilvánul, hogy a költségvetés, illetve a kiadásokra vonatkozó határozatot jóváhagyás végett fel kell terjeszteni a felettes hatóságoknak, az utólagos ellenőrzés az évi zárszámadásnak jóváhagyás végett való felterjesztésében nyilvánul.

Az összes városok 1928 óta egységes minta szerint tartoznak a következő év költségelőirányzatát elkészíteni és a belügyminiszterhez jóváhagyás végett felterjeszteni. A rendezett tanácsú városok költségvetését és zárszámadásait előbb a vármegyei alispán bírálja felül és csak azután

kerül az a belügyminiszter elé, aki a pénzügyminiszterrel együttesen vizsgálja azokat meg.

Budapest székesfőváros, Pozsony, *Zágráb* (Horvátország fővárosa) és Fiume 1911-ben önálló kötvénykibocsátási joggal ruháztattak fel. Ennek a célja az volt, hogy ez alapon minél előnyösebb kölcsönt vehessenek fel.

Újabbán a törvény megadta a jogot, hogy a városok kölcsönszükségletének kielégítése céljából együttesen kibocsátandó kötvények alapján kölcsönt vehessenek fel.

Ezen az alapon vettek fel a magyar városok 1925-ben 10 millió dollár kölcsönt.

Minden város a törvény alapján köteles alkalmazottainak nyugdíj-intézményéről gondoskodni. Nyugdíj tekintetében az állam, a megyék és a városok között viszonyosság áll fenn.

A városokban a rendőrség a háború után államosított.

A főispán, Budapesten pedig a főpolgármester, a kormány bizalmi embere az illető törvényhatóságban. A főispánt a belügyminiszter előterjesztésére az államfő nevezi ki s ő a végrehajtó hatalom képviselője.

A főispán ellenőrzi a törvényhatósági önkormányzatot és őrködik a törvényhatóságok által közvetített állami közigazgatás érdekei felett.

A VÁROSOK STATISZTIKÁJA

Mint már említettük, a békekötés előtt Magyarországon Budapest székesfővároson kívül 25 törvényhatósági és 112 rendezett tanácsú város, összesen tehát 137 város volt, amely városoknak a nevét és lakosságainak számát az alábbi kimutatás tünteti fel. A békekötés ezek közül 95 városunkat helyezte idegen impérium alá. A 95 város közül azok, amelyek Csehszlovákiához csatoltattak *Cs* betűvel, amelyek Romániához csatoltattak *R* betűvel, amelyek Jugoszláviához csatoltattak *J* betűvel és amelyek Ausztriához csatoltattak *A* betűvel vannak megjelölve az alábbi kimutatásban. Amelyik városnál a betűjelzés hiányzik, az magyar impérium alatt maradt.

Magyar neve	Új neve	Melyik impérium alá került	Lakosság száma az 1910. évi népszámlálás szerint
Abrudbánya	Abrud	R	2.938
Arad	Arad	R	63.166
Baja	—		21.032
Bazin	Pezinok	Cs	4.809
Bártfa	Bardijov	Cs	6.578
Beregszász	Beregsas	Cs	12.933
Beszterce	Bistrita	R	13.236
Besztercebánya	Banska Bystrica	Cs	10.776
Brassó	Brasov	R	41.056
Breznóbánya	Breznó-Bries	Cs	4.179
Budapest	—		890.371
Cegléd	—		33.942
Csikszereda	Sereda-Ciucului	R	3.701
Debrecen	—		92.729
Deés	Dej	R	11.452
Déva	Deva	R	8.654
Dicsőszentmárton	Dica Sanmartin	R	4.417
Dobsina	Dobsina	Cs	5.029
Eger	—		28.052
Éperjes	Presova	Cs	16.323
Erzébetváros	Ibafalau	R	4.408
Esztergom	—		17.881
Ersekújvár	Nove-Zámky	Cs	16.228
Fehértemplom	Biserica-Alba	R	11.524
Felsőbánya	Baiasprie	R	4.422
Fogaras	Fagaras	R	6.579
Gölnichánya	Gelnica	Cs	3.822
Gyergyószentmiklós	Giurgeu Sanmiclaus	R	8.905
Gyöngyös	—		18.314
Győr	—		44.300
Gyula	—		24.284
Gyulafehérvár	Alba Julia	R	11.616
Hajduböszörmény	—		28.159
Hajdunánás	—		16.781
Hajduszoboszló	—		16.093
Hátszeg	Hateg	R	3.124
Hódmezővásárhely	—		62.445
Igló	Spisska Nová Ves	Cs	10.524
Jászberény	—		29.675
Jolsva	Jelsava	Cs	2.846
Kaposvár	—		24.124
Karánsebes	Caransebes	R	7.999
Karcag	—		22.996
Kassa	Kosice	Cs	44.211
Kecskemét	—		66.834
Késmárk	Kezmarok	Cs	6.317
Kézdivásárhely	Chezdi Osorheiu	R	6.079
Kiskunfélegyháza	—		34.924
Kiskunhalas	—		24.381
Kismarton	Eisenstadt	A	3.073
Kisszeben	Sabinov	Cs	3.288
Kisujszállás	—		13.538
Kolozsvár	Cluj	R	60.808
Komárom	Komarno	Cs	22.337
Korpona	Krupina	Cs	4.016
Körmöcbánya	Kremnica	Cs	4.515
Kőszeg	—		8.423
Leibic	Ljubica	Cs	2.782
Léva	Levice	Cs	9.675

Magyar neve	Uj neve	Melyik impérium alá került	Lakosság száma az 1910. évi népszámlálás szerint
Losonc	Lucinec	Cs	12.939
Lócse	Levoca	Cs	7.528
Lugos	Lugoj	R	19.818
Magyarkanizsa	Stara Kaniza	J	17.018
Makó	—	—	34.918
Marosvásárhely	Muras Osorheiu	R	25.517
Máramarossziget	Sighetul Maramurasului	R	21.370
Medgyes	Medias	R	8.626
Mezőtur	—	—	25.835
Miskolc	—	—	51.459
Modor	Modra	Cs	5.009
Munkács	Mukacevo	Cs	17.275
Nagybánya	Baia Mare	R	12.877
Nagybecskerek	Veliki Becskerek	J	26.006
Nagyenyed	Aiud	R	8.663
Nagykanizsa	—	—	26.524
Nagykároly	Carii Mare	R	16.078
Nagykikinda	Veliki Kikinda	J	26.795
Nagykörös	—	—	28.675
Nagyróce	Revuca	Cs	1.925
Nagyszeben	Sibiu	R	33.489
Nagyszombat	Trnava	Cs	15.163
Nagyvárad	Oradea-Mare	R	64.169
Nyíregyháza	—	—	38.198
Nyitra	Nitra	Cs	16.419
Pancsova	Pancevo	J	20.808
Pápa	—	—	20.150
Pécs	—	—	49.822
Poprád	Poprad	Cs	2.283
Pozsony	Bratislava	Cs	78.223
Rimaszombat	Rimavska Sobota	Cs	6.912
Rozsnyó	Roznava	Cs	6.565
Rózsashegy	Ruzomberok	Cs	12.249
Ruszt	Rust	A	1.535
Sátoraljaiúj hely	—	—	19.940
Segesvár	Sighisoara	R	11.587
Selmec- és Bélabánya	Banska Stiavnica a Bela	Cs	15.185
Sepsiszentgyörgy	Sepsi Sängeorgiu	R	8.665
Sopron	—	—	31.597
Szabadka	Subotica	J	94.610
Szakoica	Skalica	Cs	5.018
Szamosújvár	Gherla	R	6.857
Szatmárnémeti	Satu-Mare	R	34.892
Szászrégen	Reghinul Sasece	R	7.310
Szászsebes	Sebesul Sasece	R	8.504
Szászváros	Orastie	R	7.672
Szeged	—	—	118.328
Szekszárd	—	—	14.947
Szentendre	—	—	5.673
Szentés	—	—	31.593
Szentgyörgy	Svaty Jur	Cs	3.458
Szepesbéla	Spisska Belá	Cs	2.894
Szepesolaszi	Spisske Vlahy	Cs	2.413
Szepesváralja	Spisske Podhradie	Cs	3.129
Székelyudvarhely	Odorheiu-Sacuiesc	R	10.244
Székesfehérvár	—	—	36.625
Szilágyosomlyó	Simlaul Silvaniei	R	6.885
Szolnok	—	—	28.778
Szombathely	—	—	30.947

A VÁROSOK, MINT A MAGYARSÁG SZIGETEI

Az 1910. évi népszámlálás statisztikai adataiból azt látjuk, hogy a békekötés előtti Magyarország területén csak 9 olyan vármegye volt, amelyekben abszolút többségben voltak a tótok és 11 olyan vármegye, amelyekben a románok voltak többségben.

A tót többségű megyék területén összesen 24 r. t. város, a 11 román többségű megyék területén pedig 20 r. t. város feküdt. De amint látjuk, még ezekben a megyékben is a városok voltak a magyarság szigetei s alig egy-két város volt, ahol a nemzetiségek elérték, vagy túlhaladták az abszolút számokat.

Azok a megyék, melyekben a tót anyanyelvűek abszolút többségben voltak, a következők: (a megye neve után lévő szám a tót anyanyelvűek százalékát jelenti).

Árva 75.1, Bars 54.9, Liptó 89.9, Nyitra 71.1, Sáros 58.7, Szepes 56.4, Trencsén 91.8, Turóc 69.1, Zólyom 85.1.

Ezen tót többségű megyék területén a következő r. t. városok voltak: (A város neve után levő szám a *tót* anyanyelvűek százalékát jelenti.)

Árva: Nem volt r. t. város a területén.

Bars: Körmöcbánya 32.8, Léva 7.1, Újbánya 88.5.

Liptó: Rózsahegy 68.

Nyitra: Érsekújvár 5.9, Nyitra 30, Szokolca 30.

Sáros: Bártfa 39, Eperjes 39.9, Kisszeben 49.9.

Szepes: Gölnicbánya 28.9, Igló 48.9, Késmárk 25.9, Leibic 47.1,

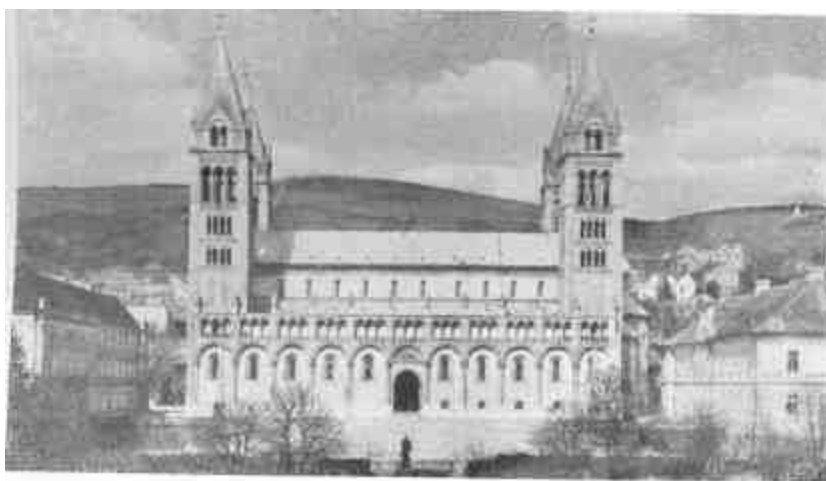
VIDÉKI VÁROSOK III.

A soproni hűségkapu

A zalaegerszegi Karoly-templom

A pécsi székesegyház

VIDÉKI VÁROSONOK IV.

Debrecen, Református Nagytemplom

Debrecen, Nagyteremphely-tér és Kossuth-szoborral

Debrecen, Déri-Múzeum

Miskolc, Ezerévké-tér

Lőcse 47.2, Poprád 33.1, Szepesbéla 43.4, Szepesolaszi 66.9, Szepesváralja 58.9.

Trencsén: Trencsén város 47, Zsolna 53.9.

Túróc: Területén nem volt r. t. város.

Zólyom: Besztercebánya 40, Zólyom 40.6, Breznóbánya 40.7.

Amint e számok is mutatják, a 11 tót többségű megyék területén fekvő városok közül is csak a kis újbánya, a jelentéktelen Szepesolaszi és Szepesváralja városkák, továbbá Rózsahegy és Zsolna azok, melyekben abszolút többségben voltak a tótok.

Azok a megyék, melyekben a *román* anyanyelvűek abszolút többségben voltak, a következők: (A megye neve után levő szám a román anyanyelvűek százalékát jelzi.)

Alsó-Fehér 77.6, Arad 65.4, Beszterce-Naszód 68.5, Fogaras 88.9, Hunyad 79.9, Kolozs 68.1, Krassó-Szörény 72.2, Szeben 65, Szilágy 59.2, Szolnok-Doboka 75.3, Torda-Aranyos 72.1.

A román többségű megyék területén a következő 20 r. t. város feküdt: (A város neve után lévő szám a *román* anyanyelvűek százalékát jelzi.)

Alsó-Fehér: Abrudbánya 57.8, Gyulafehérvár 44.5, Nagyenyed 22.4, Vízakna 65.5.

Arad: Területén nem volt r. t. város.

Beszterce-Naszód: Beszterce 33.8.

Fogaras: Fogaras város 33.5.

Hunyad: Déva 27.9, Hátszeg 48.4, Szászváros 49.8, Vajdahunyad 39.6.

Kolozs: Kolozs város 43.7.

Krassó-Szörény: Karánsebes 49, Lúgos 31.4.

Szeben: Nagyszeben 26.3, Szászsebes 58.5.

Szilágy: Szilágysomlyó 11, Zilah 6.6.

Szolnok-Doboka: Dész 25.4, Szamosújvár 27.4.

Torda-Aranyos: Torda város 25.4.

A román többségű megyéknél azt látjuk, hogy a területükön fekvő 20 r. t. város közül csak *Abrudbánya*, *Vízakna* és *Szászsebes* városok azok, melyekben abszolút többségben voltak a románok.

Olyan megye, amelyben *német* anyanyelvűek abszolút többségben voltak, egyedül:

Mosonmegye: 55.2.

Érdekes, hogy Mosonmegye területén egy r. t. város sem volt.

**Budapest székesfőváros és 25 vidéki városi törvényhatóság[†]
lakosságának a megoszlása nemzetiség szerint az 1910. évi
országos népszámlálás alapján**

Város	Összes polgári népessége	Magyar	Német	Tót	Román	Ruthén	Horvát	Szerb	Egyéb
Budapest	863.735	745.270 86.3%	75.818 8.8%	20.078 2.3%	2.560 0.3%	195 0.0%	2.345 0.3%	2.970 0.3%	14.502 1.7%
Arad	60.969	45.161 74.1%	4.025 6.6%	231 0.4%	9.466 15.5%	5 0.0%	29 0.1%	1.785 2.9%	267 0.4%
Baja	20.700	16.587 80.1%	1.668 8.1%	38 0.2%	7 0.0%	1 0.0%	16 0.1%	211 1.0%	2.151 10.5%
Debrecen	90.153	89.189 98.9%	532 0.6%	74 0.1%	64 0.1%	21 0.0%	16 0.0%	17 0.0%	240 0.3%
Győr	42.589	41.015 96.3%	996 2.3%	105 0.3%	5 0.0%	2 0.0%	104 0.3%	14 0.0%	348 0.8%
Hódmezővásárh.	62.394	61.865 99.2%	129 0.2%	160 0.3%	117 0.2%	— 0.0%	5 0.0%	39 0.0%	82 0.1%
Kassa	40.476	30.791 76.1%	2.832 7.0%	6.039 14.9%	45 0.1%	51 0.1%	24 0.1%	14 0.0%	680 1.7%
Kecskemét ..	67.366	66.798 99.3%	330 0.5%	90 0.1%	14 0.0%	4 0.0%	9 0.0%	16 0.0%	45 0.1%
Kolozsvár	58.481	49.634 84.9%	1.437 2.5%	103 0.2%	6.581 11.3%	6 0.0%	32 0.0%	40 0.0%	638 1.1%
Komárom	18.863	18.034 95.6%	574 3.1%	84 0.5%	5 0.0%	— 0.0%	25 0.1%	8 0.0%	133 0.7%
Marosvásárhely	33.728	22.011 65.3%	467 1.4%	22 0.1%	924 2.7%	— 0.0%	10 0.0%	11 0.0%	283 0.8%
Miskolc	49.182	47.322 96.2%	767 1.6%	642 1.3%	77 0.2%	16 0.0%	7 0.0%	12 0.0%	330 0.7%
Nagyvárad	61.034	56.527 92.7%	1.098 1.8%	173 0.3%	2.470 4.1%	23 0.0%	26 0.0%	22 0.0%	295 0.5%
Pancsova	20.201	3.187 15.8%	7.388 36.6%	232 1.2%	518 2.6%	1 0.0%	131 0.6%	8.633 42.7%	111 0.5%
Pécs	47.844	40.152 83.9%	6.027 12.6%	160 0.3%	22 0.1%	5 0.0%	618 1.3%	85 0.2%	775 1.6%
Pozsony	73.459	30.010 40.8%	31.768 43.3%	9.816 13.4%	22 0.0%	3 0.0%	303 0.4%	20 0.0%	1.517 2.1%
Selmec- és Bélabánya	15.170	6.329 41.7%	453 3.0%	8.337 55.0%	21 0.1%	— 0.0%	5 0.0%	6 0.0%	19 0.1%
Sopron	31.597	13.594 43.0%	16.738 53.0%	97 0.3%	10 0.0%	— 0.0%	602 1.9%	8 0.0%	548 1.8%
Szabadka	93.232	54.620 58.6%	1.766 1.9%	85 0.1%	34 1.0%	7 0.0%	20 0.0%	3.371 3.6%	33.323 35.8%
Szatmárnémeti	34.151	32.563 95.4%	594 1.7%	27 0.1%	820 2.4%	29 0.1%	30 0.1%	20 0.1%	68 0.2%
Szeged	115.306	111.358 96.6%	2.213 1.9%	173 0.2%	325 0.3%	8 0.0%	74 0.0%	906 0.8%	249 0.2%
Székesfehérvár	34.828	34.188 98.2%	350 1.0%	71 0.2%	5 0.0%	— 0.0%	29 0.1%	24 0.1%	151 0.4%
Temesvár	68.471	27.740 40.5%	30.064 43.9%	306 0.5%	6.857 9.7%	1 0.0%	122 0.2%	2.827 4.1%	654 1.1%
Ujvidék	33.089	13.203 39.9%	5.765 17.3%	1.403 4.2%	80 0.2%	322 1.0%	615 1.8%	11.518 34.8%	243 0.7%
Versec	26.941	3.710 13.8%	13.471 50.0%	114 0.4%	777 2.9%	9 0.0%	35 0.1%	8.566 31.8%	259 1.0%
Zombor	30.039	9.801 32.7%	2.018 6.7%	26 0.1%	11 0.0%	3 0.0%	65 0.2%	11.837 39.4%	6.278 20.9%

Csak a kővér betűvel szedett városok hagytak meg magyar impérium alatt.

A városi törvényhatóságokról közölt ezen statisztikai táblázatból azt látjuk, hogy a törvényhatósági városokban a *magyarság* arányszáma a következő volt:

Budapest 86.3, Arad 74.1, Baja 80.1, Debrecen 98.9, Győr 96.3,

Hódmezővásárhely 99.2, Kassa 76.1, Kecskemét 99.3, Kolozsvár 84.9, Komárom 95.6, Marosvásárhely 92.8, Miskolc 96.2, Nagyvárad 92.7, Pancsova 16.8, Pécs 83.9, Pozsony 40.8, Selmec- és Bélabánya 41.7, Sopron 43, Szabadka 58.6, Szatmár-Németi 95.4, Szeged 96.6, Székesfehérvár 98.2, Temesvár 40.5, újvidék 39.9, Versec 13.8, Zombor 32.7.

A th. városok közül tehát, mint látjuk, egyedül Selmecbánya városa az, amelyben a magyart és a magyar államhoz hű németeket (30%) együttvéve, más nemzetiség százalékszámát az 50%-on felülemelkedik, amennyiben 44.7% magyar és némettel szemben 55% tót mutatkozott. Jellemző, hogy Selmecbánya a legkisebb volt a th. városok között.

A másik törvényhatósági város, melyben a magyar és német lakosság együtt sem érte el az 50%-ot, Zombor városa volt, amennyiben itt 39.4% szerbvel szemben ugyanily összegben mutatkozott a magyar és német lakosság százalékszámát. A többi th. városokban a magyar és német lakosság együttvéve jóval felülmúlták a másajkúak százalékát. A németiség csupán Sopronban (53%) és Versecen (50%) érte el az abszolút többséget.

Sopron városában népszavazás tartatván afölött, hogy Ausztriához akar-e csatlakozni, vagy Magyarország impériuma alatt akar maradni, a lakosság ez utóbbi mellett döntött. Sopron állásfoglalása is egyik példája annak, hogy még ahol a magyar anyanyelvűek kisebb számban fordultak is elő, mint egyéb nemzetiségűek, mégis a közös múlt s az együvértartozás érzése más anyanyelvűeknél is a magyar államhoz való hűséget eltörölhetetlenné tette, ami élénk cáfolata a trianoni diktátum rendelkezéseinek.

VÁROSI KÖZÜZEMEK ÉS EGYÉB INTÉZMÉNYEK

Az utóbbi 3-4 évtizedben a városok nagy haladást tettek az u. n. közüzemek és egyéb városi intézmények létesítése körül. A városok valóságos versenyt rendeztek egymással ezen a téren. Vívezeték, csatornamű, közbúvághíd, jéggyár, fürdő, vásárcsarnok, villany- és gázgyár, közúti vasút, temetkezési vállalat, téglagyár, nyomda, községi takarékpénztár, zálogintézet és szeszfőző egymás után láttak napvilágot.

Csonkamagyarország városaiban mindenütt van villanyvilágítás, amelyek – néhány város kivételével – a községi villanytelepektől nyelik az áramot. Újabban a kőszénbánya társulatok távvezeték útján látnak el több várost villanyárammal, amit nagyban a város vesz át és ő osztja szét a fogyasztóknak. A városok közül a békekötés előtt 42-nek volt vízvezetéke, az utóbbi években 7 város épített vízműveket, több városban pedig most tárgyalnak azok létesítése végett. Az alföldi városokban leginkább artézi kutak szolgálnak a vízszükséglet kielégítésére.

Közlekedésül néhány városban a villanyvasút szolgál, újabban azonban az autóbusz- és autótaxi-közlekedés kezd nagy mértékben tért hódítani.

Az autóközlekedés miatt nagy lendületet vett a városoknak szilárd burkolattal és pedig aszfalttal vagy kőkockával való kiburkolása is.

Majd minden városnak van kórháza, fertőtlenítő intézete, anya- és csecsemőgondozó intézete.

Városainkban a következő közművelődési intézmények találhatók: Budapesten, Debrecenben, Pécsen és Szegeden egyetemek; Egerben, Kecskeméten, Miskolcon jogakadémiák; Debrecenben, Keszthelyen, Magyaróváron gazdasági akadémiák; Sopronban bányászati és erdészeti akadémia van. Ezenkívül városi könyvtárak, múzeumok, színházak, zeneközpontok és számtalan alsó- és felsőfokú iskola szolgál a műveltség terjesztésére.

Közjótékonyági intézmények közül a következők említésre méltók: Szegényházak, árva- és gyermekmenhelyek, aggápoldák, népkonyhák, hajléktalanok menhelyei stb.

Jelenlegi vidéki városaink közül említésreméltóak a következők:

Debrecen. Ebben a városban mondta ki az országgyűlés Kossuth Lajos javaslatára 1849. április 14-én Magyarországnak Ausztriától való elszakadását s nyilvánította a Habsburg-házat trónvesztettnek. Sok református templomáról és intézményeiről „Kálvinista Rómának” hívják. Debrecen város tulajdonát képezi a Hortobágy-puszta, ahol nyáron déli-báb látható. E hatalmas pusztát a magyar föld egyik legnagyobb érdekessége, különleges életet élő pásztornépével és állattenyésztésével.

Eger. E város eredete az első kereszténység idejébe nyúlik vissza. Szent István király megalapítván az egri püspökséget, annak székhelyévé Egert tette. Eger útjába esett úgy a belső, mint külső háborúknak, miért is bőségesen kivette részét azon harcokból, melyek az országot évszázadokon keresztül-kasul dúlták. A tatárok 1242-ben felgyújtották a várost, Giskra hadai 1442-ben feldúlták. Ezt az osztrák zsoldosok pusztítása követte, majd 1552-ben a török támadta meg 150.000 főnyi seregével, mely ellen Dobó István küzdött kétezerrel. Az ekkor vívott dicsőséges harc és védelemnek, – melyben az egri nők is hősiességgel küzdöttek, – köszönhető, hogy a török sereg szégyenletesen meghátrált. A város határában nagy szőlőkultúra van s itt terem az országghírű vörös bor, az u. n. egri bikavér.

Esztergom. A magyarok első királya Szent István 969-ben itt született, 995-ben Adalbert püspök által itt kereszteltetett meg és II. Szilveszter pápától kapott koronával az 1000-ik év augusztus 15-én itt koronáztatott meg. Ő alapította az első 10 püspökség élén az esztergomi érsekséget is és székvárosul Esztergomot választotta.

Győr. A kelták alapították. A rómaiak (Arrabona kelta eredetű) idejében kiváló helye a római légióknak, az Avarok uralma alatt pedig, mint számottevő erősség szerepel, mely ellen Nagy Károly személyesen vezeti hadait. A franciák 1809-ben elfoglalták s maga Napoleon is megfordult ekkor a városban.

Az ország egyik legvirágzóbb ipari és kereskedelmi centruma.

Gyula. Az Árpád-korban élt Gyula nevű főúrnak köszönheti alapítását, innen származik Dürer, a híres német festő, kinek családját itt Ajtósy néven ismerték.

A török uralom alatt számos idegenajkú nép: török, szerb, rác, zsidó kötözött be a városba, úgyhogy mikor a törökök a várost a keresztény seregnek átadták, szerb és rác lakosok alkották a várost. Miután a rácoakat a háború s az időközben kiütött pestis megtizedelte, oláhokat telepítettek közéjük.

Hódmezővásárhely. A török hódoltság után 22 faluból alakult. Határában mintegy 5000 elszórtan fekvő tanya van.

Kalocsa. A kalocsai érsek székhelye. Egyik híres érseke Tomory Pál 1526 augusztus 29-én Mohácsnál, mint a magyar sereg fővezére esett el a törökök elleni csatában. A városban a jezsuitáknak híres főnevelő intézete van s ugyancsak ezek a szerzetesek látják el rég idő óta az érsek által fentartott csillagvizsgáló intézetet. Az érseki palota mintegy 70.000 kötetnyi könyvtárt foglal magában. E vidék népviselete, különösen a nőké, igen festői.

Kaposvár. Egyike az ország legfejlettebb városainak. Ipara, kereskedelme jelentékeny helyet biztosítanak az ország városai sorában.

Karcag. Tengerfeletti 87 m magasságban síkterületen fekszik. Lakosai leginkább földművelés és állattenyésztéssel foglalkoznak. Határában a legacélosabb búzát termesztik, amely a legnagyobb sikértartalmú. Legújabban sikeresen mélyfúrást végeztek, amelynek nyomában ** fokos hővízre bukkantak s földgáz is tör elő.

Kecskemét. A 150 éves török uralom és a rákövetkező idő pusztává tették a Duna-Tisza közét, de megmaradt három város: Kecskemét, Cegléd és Nagykőrös. Kecskemét magába olvasztotta a megsemmisült községek lakóit s elhagyott határukat bérbevéve, saját területén, 34 pusztaán, (ezek közül Bugacpuszta 36.000 kat. hold) 54 négyzetmérföldet megközelítő óriási területen folytatta – már azelőtt is európai hírű – állattenyésztését, valamint többnyire néhány holdra terjedő apró bérleteken gyümölcs- és zöldségtermelését és baromfinevelését.

Kiskunhalas. A legrégebb küntelepek közül való. A város külső határa 64.568 hektárra terjed. Rabutkin osztrák császári tábornok katonái annyira kifosztották, hogy semmi igásmarha nem maradván, az embe-

reknek maguknak kellett húzni a malmot és szekeret. A lakosság főfoglalkozása a földművelés és állattenyésztés. De kiválnak a szőlő- és gyümölcsstermelésben és a baromfitenyésztésben.

A város szépen gondozott erdejében a madárvédelmi intézkedések és az éneklőmadarak bősége folytán páratlanul áll az országban. A város határa fáiban gazdag. Csaknem az összes utak gyümölcs-, akác- és ezederfával vannak beültetve.

Földművelő lakosságának asszonyai és *leányai* háziiparként készítik a messze földön híres halasi csipkét.

Kőszeg. A török világ korából oroszlánrész illeti Kőszeg. Jurisics Miklós, ki a város kapitánya volt, maroknyi seregével (28 huszár, 18 német lovaskatona és 700 menekült fegyvertelen paraszt) 1532 nyarán 25 napig útját állta a Bécsnek induló török seregnek, mely eredménytelenül volt kénytelen Kőszeg alól elvonulni. 1809-ben a franciák szállták meg a várost, kiknek otléte alaposan megapasztotta a város vagyonát. A franciák élelmezése közel 125.000 forintba került a városnak, mit kölcsönnel volt kénytelen fedezni.

Magyaróvár. A Lajta és a Kis-Duna egyesülésénél fekszik. Legjelentékenyebb intézete a Magyar Királyi Gazdasági Akadémia, mely 1818-ban alapított. A város központja a Frigyes főherceg nagy uradalmának, amelyhez nagy sörgyár és tehenészet tartozik. A akadémiával kapcsolatban gépkísérleti-, mezőgazdasági vegykísérleti-, vetőmagvizsgáló-, állatgyógyászati-, növénytermelési kísérleti- és meteorológiai állomás is van. A növénytermelési kísérleti állomás 1894 óta önállósított s azóta mint „Országos m. kir. Növénytermelési kísérleti állomás” új szervezetet kapott.

Miskolc. A legfiatalabb törvényhatósági város, mely lüktető kereskedelmének és iparának köszönheti felvirágzását. Az emberiség őskorának hazánkban felfedett legrégibb lakott területe Miskolc vidéke, melynek barlangjai a jégkorszak és vaskorszak emberi kultúrájának emlékeit tárja fel. A barna szénbányák közelsége különösen alkalmassá teszi gyárak letelepítésére. A várossal csaknem teljesen összeépült diósgyőri állami vas-, acél- és gépgyár a világpiac részére is készíti termékeit.

Nagykanizsa. A török időkben egyike volt az ország legnevezetesebb erősségeinek. Lakosai között tekintélyes számban vannak kereskedők és iparosok. A Duna-Száva-Adria vasút keresztező gócpontja.

Nagykörös. A nagy magyar Alföld egyik nevezetes városa. Lakosai különösen gyümölcs- és zöldségtermeléssel foglalkoznak és salátáját külföldi államokban is, – különösen Ausztriában és Németországban – előnyösen ismerik.

Nyíregyháza. E város lakossága a XVII. század második és a XVIII.

század első felében csaknem teljesen kipusztult. Ezek pótlására Békés vármegyéből tótokat telepítettek le. A rendkívül szorgalmas és takarékos lakosságnak köszönhető, hogy a város rohamos fejlődésében úgyszólván szünetet sem ismert. Lótenyésztése messze földön híres.

Pápa. A várost szerencsés úthálózata fejlesztette, mert belőle rég idők óta kezdve hat országút ágazott ki, újabban pedig a várost a vidékével vasutakkal kötötte össze. Fejlődését szerencsés fekvésének köszönheti, mert míg délről az erdős Bakony-hegység övezi, addig észak felől terjedelmes síkság terül el. Itt cserélte ki a hegyvidék terményeit a sík vidék terményeivel. Nagy szövőgyára és dohánygyára van. Ref. kollégiumában Petőfi és Jókai is tanult.

Pécs. (Ősi neve Sopianae) Egykor Pannónia Valéria tartomány polgári kormányzójának székhelye volt.

A rómaiak uralmának idejéből több nevezetes leleten kívül a mai napig fennmaradt egy őskeresztény, IV. századbéli sírkamra (Cubiculum), melynek a bibliai tárgyú festményei a római katakombák képeivel való rokonságot tüntetik fel s a maga nemében európai nevezetességűvé teszik.

A XI. században épült román székesegyház, melyet 1882-1891-ben restauráltak, – a város büszkesége.

Nagy Lajos 1367-ben egyetemet létesített itt, mely a mohácsi vészig fennállott. Ez az európai egyetemek között korra a legelsők közé tartozott.

Iparának fejlettségét igazolja a világhírű Zsolnay-féle keramikagyár, melynek művészi alkotásai a külföld bámulatát vívták ki.

Salgótarján. Virágzó kőszénbányászata és vasgyára országos hírűvé emelték ezt a kis városkát, mely az újabb városok közé tartozik ugyan, azonban kulturális intézményeivel máris szép helyet vívott ki magának a városok között.

Sopron. A kelták alapították. (Scarabantia) Antonius Pius római császár tette municipiummá. Magyar szabad királyi városi kiváltságát 1074-ben Salamon királytól nyerte. Régi stílusú házai és utcái miatt a magyar Nürnbergnek hívják.

Habár lakói nagyobb számban németek, mégis a népszavazás megajtésekor, amikor arról volt szó, hogy magyar marad-e, vagy Ausztriához kíván csatlakozni, Ausztriával szemben hű maradt Magyarországhoz, amiért is a törvényhozás „Civitas fidelissima” címmel tisztelte meg.

Szeged. Budapest után a legnagyobb magyar vidéki város. 1879-ben a mellette húzódó Tisza-folyó elöntötte. Ekkor 5585 ház dült össze. A város az egész civilizált világ áldozatkészsége és saját népének szívós kitartása folytán újból épült s a falusias jellegű város helyett, modern, szép, nagy várossá fejlődött. Szeged város határában termesztik a világhírű szegedi paprikát.

Szekszárd, ősrégi város, mely Alica néven már a kelták idejében is létezett. A várost már a rómaiak is ismerték. Ezen vonult végig a rómaiaknak Eszéken át Óbudára vezető fő hadiútja is. Szőlőműveléséről híres. Vörös borával nagy hírre tett szert.

Szentendre. Mai helyén *Ulciscia castra* név alatt római telepítvény állott. Az avarok idején is lakott hely volt, a mostani város azonban a XV. században keletkezett, amikor Zsigmond és Albert királyok e vidékre szerbeket telepítettek. Lakói régtől fogva nagykiterjedésű ipart űztek. Miután Budapestről úgy a Dunán, mint villamosvasúton könnyen elérhető és a város mögött gyönyörű erdőkoszorúta hegyek terülnek el, ezért a fővárosiak kedvenc kiránduló- és nyaralóhelye lett.

Székesfehérvár. (*Herculeia*) Az ország régi koronázó városa. Itt koronázták meg Szent Istvánt, az első magyar királyt s ő rajta kívül még vagy 30 magyar királyt. Ebben a városban 47 országgyűlést tartottak.

A török háborúk alatt meggyérült lakosság szaporítására nagyszámú német és rác népek telepítettek le, akik idők folyamán megmagyarosodtak.

Szolnok. A Tisza partján 89 m tengerfeletti magasságban, teljesen sík területen fekszik. A tatárok és törökök többször elpusztították. A máramarosi sóbányákból a Tiszán szállított só lerakodási helye volt. A vasúti vonalak központjában való fekvése következtében az ország egyik legforgalmasabb gócpontja. Tipikus szépségei szolgáltak festői témákkal és modellekkel a nagy Pettenkofen Ágostnak arra, hogy a magyar elemet a világ festőművészetének fölfedezze. A Pettenkofen-iskola megörökítésére az állam a város segítségével művésztelepet létesített. Modern szállodája és artézifürdője elsőrangú.

Szombathely. Története a római korba nyúlik vissza. A Krisztus utáni IV. században *Claudia Savaria* néven Pannónia fővárosa és a tartományi főnök székhelye volt. A magyar honfoglalás régi nagyságának már csak a romjait találta. Ma egyike a legfejlettebb, mintaszerű magyar városoknak.

Vác. ősrégi püspöki város. Püspökségét még Szent István alapította. A virágzó várost 1241 március 17-én a tatárok teljesen elpusztították, lakosait pedig kiirtották. IV. Béla király a várost újra felépítette s új fallal vétette körül. Itt van a még 1802-ben alapított országos siketnéma-intézet, valamint a m. kir. országos fegyintézet, melyben 800-1000 fegyenc szenved a földi igazságszolgáltatás által kiszabott legsúlyosabb büntetéseket.

Veszprém. Szent István király emelte Veszprémbe az 1276-ig fennállott és egyetemnek nevezett főiskolát s itt őrizték a székesegyházban

VIDÉKI VÁROSOK V.

Győr, Városháza

Győr, Püspökvár

Békéscsaba, Színház

Békéscsaba, a Közművelődési Ház

A gyulai Dürer-emléktábla

A gyulai Erkel-emléktábla

A gyulai vár

a királyné koronáját is, amellyel ezidőtől kezdve mindig a királyné kancellárja, a veszprémi püspök koronázza meg a királynét.

A napóleoni háborúk idejében a francia lovasok végig száguldoztak Veszprémben is és 1809 június 4-én a várost kizsákmányolták.

Zalaegerszeg. Egy nagy vidék, különösen az u. n. Göcsej főforgalmi helye. Marhavásárai igen látogatottak, még külföldi kereskedők is szívesen felkeresik. A városnak festői környéke van, amennyiben határában lankás szőlőhegyek és kitűnő rétekben dús völgyek ölelkeznek.

